

Vormen van Leren

Onze projecten
binnen avo/vwo

Welkom bij GSG

Vormen van Leren

**Onze projecten
binnen avo/vwo**

Inhoud

<i>Hyperion maakt leren leuk inspirerende omgeving place to be voor eigen leerervaringen</i>	<i>08</i>
<i>Twickel College koppelt werkelijkheid aan onderwijs de school als bijdrage aan de samenleving</i>	<i>14</i>
<i>Frits Philips Lyceum-Mavo blikvanger in de wijk het nieuwe gebouw prikkelt zintuigen</i>	<i>20</i>
<i>Christelijk Lyceum Delft verbindt binnen met buiten ruimte en licht in industrieel ogend gebouw</i>	<i>26</i>
<i>Transformatie kantine meesterzet renovatie Het Noordik een plek waar je nieuwe vrienden maakt</i>	<i>32</i>
<i>Metis Montessori klaar voor de toekomst liefdevol gerenoveerd en uitdagend uitgebreid</i>	<i>38</i>
<i>Brand verwoest deel Fons Vitae Lyceum van pleisters plakken naar mooi vergezicht</i>	<i>44</i>
<i>Carolus Borromeus College beeldbepalend element in nieuwe wijk solide onderwijsconcept in solide gebouw</i>	<i>50</i>

Inleiding

VORMEN VAN LEREN - *Onze projecten binnen AVO en VWO*

In deze projectenbundel vindt u actuele voorbeelden uit het voortgezet onderwijs. Het zijn bijzondere en aansprekende schoolgebouwen, die zowel nieuwbouw als renovatie betreffen. Wij zijn er trots op deel uit gemaakt te hebben van de teams die dit voor elkaar hebben gekregen. Want goed teamwerk is de basis van het succes! Onze rol heeft bestaan uit het samen met de gebruikers vertalen van onderwijsvisie naar programma van eisen en daarna als procesmanager samen met de bouwpartijen er voor te zorgen dat het gebouw er komt. Met steeds de focus op het maken van de juiste keuzes ten dienste van het onderwijs en binnen de randvoorwaarden.

Het mooie van deze projecten is dat ze allemaal hun eigen verhaal vertellen en dat vinden wij als adviseur belangrijk. Het eigene van de gebouwen is het gevolg van de keuzes van de gebruikers en van de kansen die de omgeving biedt. Omgeving in ruimtelijke en in maatschappelijke zin, als het gaat om samenwerken met de buurt of met instellingen en bedrijven. Betekenisvolle leeromgevingen, met verbindingen naar het werkveld, zijn ook duurzaam. Doelgericht in kunnen spelen op veranderingen zorgt voor doelmatig en efficiënt ruimtegebruik.

Het mooie is dat de onderwijsvisie altijd leidend is voor de uiteindelijke vorm en de plek die daarbij past. Opdrachtgevers kiezen voor meer traditionele of juist meer vrije vormen in de vertaling van hun onderwijsvisie. In alle projecten bieden de gebouwen in hun ruimtelijke vormgeving alle mogelijkheden om modern onderwijs mogelijk te maken en zijn de gebruikers intensief betrokken in het opstellen van het programma van eisen. Verder zien we in ons werk dat de aandacht voor bestaande gebouwen toeneemt en dat is goed. Dat vraagt om specifieke en vaak ook liefdevolle expertise om de kwaliteiten van het bestaande te behouden en tegelijkertijd de vertaling naar het nieuwe vorm te geven.

De opdrachtgevers willen we graag aan het woord laten; zij zijn het die voor de toekomstige generaties leerlingen en medewerkers de mooiste school wilden bouwen. Wij wensen u veel plezier en inspiratie bij het lezen van alle verhalen.

De directie van ICSadviseurs en BOAadvies

Hyperion maakt leren leuk

*inspirerende omgeving place to be
voor eigen leerervaringen*

Op een triple A locatie achter Eye in Amsterdam staat het nieuwe Hyperion Lyceum in Amsterdam-Noord. Straks ingeklemd tussen twee hoge torens heeft het gebouw een eigenwijze en herkenbare vormgeving. De kern van het programma van eisen was simpel: maak leerplekken en stimuleer dat leerlingen hun eigen leerervaringen gaan maken. Het resultaat is een gebouw als een avontuur. Met natuurlijk die enorme glijbaan.

Rector Elly Loman nodigt Schooldomein aan tafel, samen met adviseurs Merel de Boer en Jan Remijnse van ICSadviseurs en project-leider Ralph van Gastel vanuit ROC van Amsterdam, waaronder het VOvA valt en daarmee ook Hyperion. Elly over de aanleiding: “VOvA had jaren geleden al het plan om in Amsterdam Noord een nieuwe school voor vwo en gymnasium te beginnen. In Noord was die voorziening niet en kinderen vonden het soms een barrière om het IJ over te steken voor onderwijs op een gymnasiumopleiding. We zijn eerst in een tijdelijk gebouw gestart, waar we alvast vernieuwend onderwijs konden oefenen met een studieopstelling. De toenmalige rector Ilja Klink begon heel

enthousiast met een groep leerlingen en docenten. Het moest een vernieuwende school worden, met nieuwe vakken in de onderbouw zoals grote denkers (GD), lifestyle informatics (LI) en logica & argumentatieleer (L&A). Deze vakken verbinden alle andere vakken met elkaar en vormen zo een brug tussen de alfa-, bèta- en gammavakken. In 2015 werd ik gevraagd te solliciteren. Ik kwam van het Vathorst College en kreeg hier de kans om mee te denken aan een nieuw concept voor 860 leerlingen. Een unieke kans, omdat ik geloof dat architectuur een onderwijsvisie kan versterken, waardoor het onderwijs nog beter kan aansluiten bij de jeugd van tegenwoordig. Teamleider Hans Schoonheim heeft vanuit Hyperion

*“We hebben Hyperion
veel meer vanuit
de functie dan
vanuit de ruimte
ontworpen”*

een stimulerende rol gespeeld in het onderwijskundig programma.” Merel knikt: “Samen met Hans heb ik het programma van eisen vanuit ICSadviseurs begeleid. Daarbij heeft iedereen actief meegedacht. Zo hebben we verschillende metaforen voor het gebouw bedacht, zoals het slakkenhuis, een innovatieve speeltuin zoals de Ceuvél, maar ook de uitstraling van markante Italiaanse gebouwen.” Elly: “De school wilde een gebouw waarin je aan het onderwijs kunt blijven werken, zonder dat het gebouw dat belemmert. We weten niet waar we over drie jaar staan, dus wilden we ruimte om te bewegen.”

Actief meedenken

Merel verder: “We hebben mooie andere voorbeelden bezocht, maar duidelijk was dat deze school vooral lef wilde uitstralen. Het moest een gebouw worden dat recht doet aan alle leerstijlen, waar kinderen een plek

kunnen vinden waar ze kunnen leren. We begonnen net als in een ballenbak met een berg met meters en zijn letterlijk met poker fiches aan de gang gegaan. Elke fiche stond voor plekken die weer voor leerlingen stonden. Vervolgens zijn we gaan nadenken hoe we die plekken gingen verdelen, welke vakken samen konden en hoe we vervolgens studielabs konden ontwikkelen. Samen met het team, ouders en leerlingen hebben we een basis gemaakt die later door de architect is verfijnd en uitgewerkt. Die plekken hebben we over het curriculum gelegd, zodat we een idee kregen hoe we het onderwijs konden organiseren. We hebben Hyperion veel meer vanuit de functie dan vanuit de ruimte ontworpen.” Elly knikt: “Je hebt geen blauwdruk aan de voorkant, dat is een illusie. Als je het gebruikt wil je het toch anders. Je gaat uit van het leerjarensysteem, waarbij we 30 leerlingen als klassedeler gebruiken. Van daaruit hebben we

“Binnen een studielab vindt de leerling alles om te leren en te ontdekken”

werkplekken gemaakt, waar weer docenten bij hoorden. Een studielab of atelier heeft de grootte van twee of drie traditionele lokalen en binnen een studielab vindt een leerling alles wat hij of zij nodig heeft om te leren en te ontdekken. Traditionele gangen hebben we niet; in het concept hebben we ervoor gekozen een aantal gangen in de lesruimten op te nemen, waardoor er een zekere overmaat ontstaat. Dat betekent wel dat leerlingen zomaar door een ruimte lopen, waar ook instructie kan worden gegeven. Daar gaan ze zelf heel relaxed mee om, dus wij inmiddels ook. We hebben een onderwijswerkgroep die actief meedenkt, maar die ook aangeeft dat er te weinig tijd is om onze visie verder te ontwikkelen. Reflecteren en vooruit denken horen bij het vak van docent, maar ik merk dagelijks hoe lastig het is om dat met het lesgeven te combineren. Met gemiddeld 28 contacturen vind ik dat docenten te veel voor de klas moeten

staan; waardoor er verder te weinig ruimte en energie is om de onderwijsvisie handen en voeten te geven. Uit onderzoek blijkt bovendien dat meer contacttijd niet automatisch hogere cijfers oplevert.”

Complex project

Ralph: “Er lagen nogal wat stedenbouwkundige uitgangspunten op deze postzegel, waardoor er bijvoorbeeld twee hoofdingangen moesten komen en een deels ronde gevel op de begane grond. Ook moest de fietsenstalling intern opgelost worden. Het is een speels gebouw, met verschillende looproutes, ook buitenom via de verspringende dakterrassen, die onderling met trappen verbonden zijn. De locatie is hoog stedelijk, met twee enorme gebouwen die aan weerszijden de komende jaren gaan verrijzen.” “Daarom hebben we ook voor een okergele accentkleur gekozen”, licht Elly toe, “zodat duidelijk is dat we er mogen zijn.” Jan Remijnse heeft het hele traject van de realisatie begeleid: “En dat was pittig. We begonnen in de goede tijd met ontwikkelen en in die fase is de architect geselecteerd, waarbij we voor een total engineering hebben gekozen. Maar toen was de crisis voorbij en viel de aanbesteding aanmerkelijk hoger uit. Door fors te bezuinigen en een extra bijdrage van de gemeente konden we toch een goed gebouw maken, maar moesten we keuzen maken in de afwerking. De constructie bepaalt sterk de kwaliteit van het gebouw. Daarin hebben we stevig met de aannemer gestoeid. Door de afwijkende vormen ligt er een Bubbledeck vloer in; omdat geen verdieping hetzelfde is. Iedereen kent de verhalen over deze vloer, maar deze is in de praktijk door en door getest met belastingen en vizels. Het is ook een duurzaam gebouw, met een wijk-WKO; daarnaast is er betonkernactivering, ledverlichting, een groen dak en heeft het gebouw een lage EPC waarde.” “Duurzaam is ook dat het gebouw ruimte biedt voor verandering”, vult Merel aan, “als je alles eruit sloopt blijven de vloeren en kolommen

staan en kan het heringedeeld worden.” Jan knikt: “Samenvattend was het een complex project, maar de samenwerking is altijd constructief geweest. Iedereen had hetzelfde doel; op deze bijzondere plek een hele bijzondere school maken.” Elly: “En we zijn genomineerd voor de Amsterdamse architectuurprijs. Dat is een compliment voor de leerlingen en leraren en iedereen die aan deze school heeft meegewerkt.”

De glijbaan

En dan nog even over de glijbaan van ruim twaalf meter hoogte. “Die staat symbool voor het spelen”, stelt Elly, “omdat leren leuk mag zijn. De basisschool leert je zelfstandig te werken en dat leer je in het

Vlnr: Elly Loman, Jan Remijnse, Merel de Boer

voortgezet onderwijs snel weer af, zodat de motivatie om naar school te gaan afneemt. We wilden met Hyperion juist een gebouw maken, waar je elkaar niet alleen ontmoet, maar waar leren ook weer leuk is. Je komt binnen in een enorme festivalruimte met een industriële uitstraling en veel glas en beton. Door de glijbaan gaat die ruimte leven en gebeurt er iets persoonlijks en intiems. Zonder die glijbaan zou het gebouw niet af zijn.”

PROJECTINFORMATIE | **Opdracht** Nieuwbouw Hyperion Lyceum Amsterdam-Noord | **Opdrachtgever** VOvA/ROC van Amsterdam/gemeente Amsterdam | **Adviseur** Merel de Boer en Jan Remijnse van ICSadviseurs (programma van eisen tot en met aanbesteding en realisatie) | **Architect** Ector Hoogstad | **Aannemer** Bouwgroep Dijkstra Draisma | **Omvang** BVO 9.000 m² (inclusief gymzalen en fietsstalling) | **Stichtingskosten** € 15.5mio exclusief btw | **Oplevering** September 2018

Twickel College koppelt werkelijkheid aan onderwijs

de school als bijdrage aan de samenleving

“Het gebouw klopt aan alle kanten en past als een jas. Het is nog mooier dan we het in gedachten hadden. Alles wat we wilden is hier mogelijk. Het gebouw maakt alles mogelijk en dat krijgen we ook terug van leerlingen en ouders.”

Het gesprek op het nieuwe Twickel College in Hengelo vindt plaats met teamleider Merle Busscher, architect Laurens Jan ten Kate van AHH-architecten en op afstand Hidde Benedictus van ICSadviseurs die het proces begeleid heeft. Merle over de aanleiding: “Al 20 jaar geleden zou op deze locatie nieuwbouw komen, maar het ging steeds niet door, tot de toenmalige directie het in 2010 voor elkaar kreeg. De oude plannen konden de prullenbak in en het project werd onder begeleiding van ICSadviseurs Europees aanbesteed. De markt was toen gunstig, dus we kregen veel inschrijvingen van architecten. AHH-architecten sprong eruit. Het team van Herman Hertzberger wist de sfeer van het oude, aftandse

“Het gebouw moet vertrouwd voelen, maar mogelijkheden voor innovatie bieden”

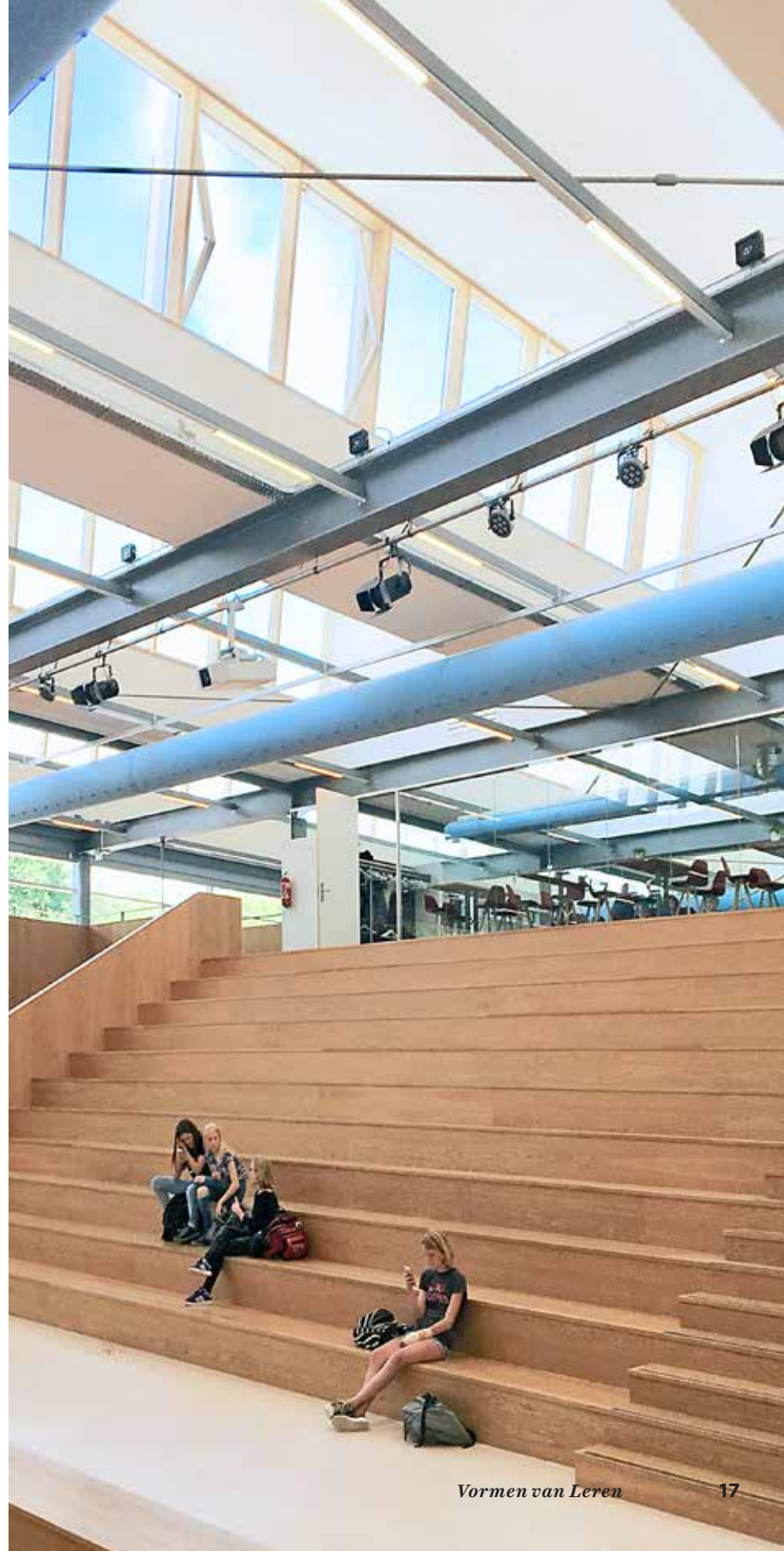

gebouw te pakken omdat zij zich in onze cultuur verdiept hadden. Het oude gebouw had een staalconstructie en was ooit als een semipermanent tweelaags gebouw neergezet. Bedoeld voor maximaal 25 jaar stond het er al veertig jaar. Midden in de school lag een ouderwetse leefkuil waar alle leerlingen elkaar ontmoetten. Alles zat door elkaar en speelde zich op één verdieping af, waar ook de personeelskamer lag. Het was er gemoedelijk en laagdrempelig. Dat wilden we qua sfeer terugzien in ons nieuwe gebouw dat ook laag moest blijven. We kozen unaniem voor AHH en toen zij voorstelden om het fundament van het gebouw en de staalconstructie als uitgangspunt voor de vernieuwbouw te nemen waren we om. Niet alleen omdat het duurzaam is, maar ook vanwege de ruimte die we daardoor extra kregen om bijvoorbeeld een theater te maken. De bestaande sporthal moest ook gehandhaafd blijven, maar wel is er naast de drie

zalen een vitaliteitscentrum gekomen. In het gebouw kunnen we ons kunst- en cultuurprofiel verder vormgeven. We zitten op ruim 1.100 leerlingen, maar groeien door naar 1.200.”

School als stad

Laurens Jan verder: “Herman herkende mogelijk ook zijn Montessori verleden in het bestaande gebouw. Wij vinden de sociale ruimte een belangrijk element in de school. Door het hergebruik van de bestaande vleugels konden we extra investeren in de kwaliteit in het gebouw. Het oude gebouw had veel gangen, maar dat was verloren ruimte. Wij hebben de gangen weggehaald en in de oude vleugels paviljoenen gemaakt voor talen, alfa, bèta, gamma, kunst en sport.” Merle knikt: “Ons motto is de school als creatieve stad. Dat motto gebruiken we ook in onze visie: je zou leerlingen in een school moeten voorbereiden op hoe het er in een stad aan toegaat. De filosoof René Gude noemde dat de levenssferen, waarbij mensen samenleven en elkaar ontmoeten in de verschillende typen gebouwen rond de publieke pleinen in een stad. Dat impliceert dat alle vakken en alle ervaringen even nodig en belangrijk zijn. Dus geven we naast drie uur Engels ook drie uur muziek. In het hart van de school vind je net als in de stad die verschillende sferen in de kantine, de bibliotheek, het theater en de personeelskamer. Fysio de Driesprong zit in de school en we hebben een fitness als vitaliteitsruimte in samenwerking met de judoschool Haagsma, die ook weer lessen aan onze leerlingen geeft. Waar het kan zoeken we de samenleving op en we stellen onze ruimten ook beschikbaar. We halen de wijk binnen met concerten, boekpresentaties en herdenkingsvieringen, zoals recent op 4 mei een boekpresentatie van verzetsstrijder Theo van Loon.” Laurens Jan: “Het is niet alleen een schoolgebouw maar ook een bijdrage aan de samenleving. Je probeert steeds de werkelijkheid te koppelen aan het onderwijs.”

Industriestad Hengelo

Laurens Jan: “We stonden voor de uitdaging dat we een budget hadden voor € 935,- per vierkante meter. Door de fundering en een deel van de constructie te laten staan hebben we dat bedrag omhoog gekregen naar € 1.130,-. Vlakbij zagen we een leegstaand karkas van de firma Hazemeijer; een betonstructuur met sheddaken als symbool van de industriestad Hengelo. Die vorm hebben we voor dit gebouw gebruikt, waarbij de vleugels, de sporthal en de staalconstructie bleven staan en we de school vanuit het centrale hart opnieuw opgezet hebben. Bezoekers vinden de uitstraling aan de buitenkant soms

wat industrieel, maar binnen worden ze overweldigd door het natuurlijke licht, de ruimte en de warme materialen met veel hout. Als je een ruimtelijk gebouw maakt moet je oppassen met kleuren; we wilden geen grote witte hal bouwen met knalgele of groene accenten; het moest vooral warm zijn.” Laurens Jan wijst op het plafond: “Dat is de goedkoopste plaat die op de markt te vinden is, maar akoestisch erg goed. De vier sheddaken zijn er gekomen, mede door heel veel duw- en trekwerk van de toenmalige directeur Wim Kerkhofs. Duurzaam zijn vooral het fundament, de staalconstructie en houten dwarsbalken. We hebben het zo gemaakt dat

het gebouw energieneutraal gemaakt kan worden en de zonnepanelen kunnen er eenvoudig op. Al met al zaten we lekker in de wedstrijd.”

Leerlingen reizen

Merle: “Onze leerlingen hebben geen vaste ruimte waar ze de hele dag zijn. Ze reizen naar het betreffende vak en tijdens de leswisselingen klappen de deuren van de vleugels open. We zijn een traditionele school die ervaart welke mogelijkheden het gebouw ons biedt. We willen niet de fout maken dat we een nieuw onderwijsconcept in het nieuwe gebouw maken. Het gebouw moet vertrouwd voelen, maar mogelijkheden voor innovatie bieden.” Laurens Jan knikt: “Het gebouw kent een centrale zonering op de begane grond met een prachtige verblijfsruimte, gekoppeld aan de keuken. De personeelsruimte hangt als het ware boven het plein en zorgt voor maximale verbinding. Het idee van de verdiepte leefkuil hebben we behouden. Daar en in de omgang vindt het verkeer plaats. Vervolgens ga je naar je paviljoen, waarbij telkens lokalen rond een centraal plein liggen. Afhankelijk van het vak wordt er in verschillende werkvormen gewerkt. In het paviljoen van kunst staan de deuren open en loopt iedereen door elkaar heen. De school ontdekt vanzelf hoe ver het onderwijs wil gaan.” Merle knikt: “In juni is er schoolbreed een project week, waarbij we het rooster overboord gooien en de leerlingen aan de hand van creatieve opdrachten aan het werk gaan. We zien dat het gebouw uitnodigt om te experimenteren. Dat hebben we vorig jaar tijdens de Twickel festivalweek al ervaren, waarbij er overal kunst hing, lezingen werden gegeven en er huiskamerconcerten waren.”

Merle ten slotte: “De samenwerking met uitvoerende partijen als ICSadviseurs en AHH was super. Het resultaat is een gebouw waarin we ons verder kunnen ontwikkelen en onze kernwaarden overeind zijn blijven staan.” Laurens Jan: “Toen ik studeerde

*“We halen de wijk
binnen met concerten,
boekpresentaties en
herdenkingsvieringen”*

leerde ik dat de beste gebouwen tot stand kwamen door de unieke samenwerking tussen architect en opdrachtgever. Dit proces liet zien dat je met positieve energie en inspiratie meer mogelijkheden dan onmogelijkheden ziet. Iedereen weet dat niet alles kan en daarom is wederzijds vertrouwen erg belangrijk. Daardoor hebben we met die € 935- per vierkante meter toch een fantastische klus geklaard.”

PROJECTINFORMATIE | Opdracht Vernieuwbouw Twickel

College Hengelo | **Opdrachtgever** Gemeente Hengelo in samenwerking met Stichting Carmel | **Adviseur** ICSadviseurs: programma van eisen/

architectenselectie/projectmanagement | **Architect** AHH | **Aannemer**

Haafkes aannemingsbedrijf | **Omvang** BVO 10.000 m² inclusief de bestaande sporthal | **Ingebruikname** Februari 2017

Foto's Arjen Schmitz

*Frits Philips Lyceum-Mavo
blikvanger in de wijk*

Het nieuwe gebouw prikkelt zintuigen

Op het terrein van het voormalige Lyceum Bisschop Bekkers is recent het Frits Philips lyceum-mavo herrezen, waarbij ook de voormalige sporthal is getransformeerd en het sportterrein is verlegd. Het resultaat past perfect in de groene omgeving. “Cum laude” geslaagd kenmerkt directeur-bestuurder Martin van den Berg van SECVO het proces en bij de opening wenste naamgever Frits Philips alle kinderen vooral veel nieuwsgierigheid toe.

Het is een prachtig en duurzaam gebouw geworden. Daarover zijn directeur bedrijfsvoering Ria van Doorn van SECVO, Jan Boer van ICSadviseurs en Carina Nørregaard van LIAG het eens. Martin legt uit wat cum laude voor hem inhoudt: “Het project is door de architect en adviseurs uitgewerkt tot een DO+ en daarna op basis van Engineer en Build aanbesteed, waarbij ICSadviseurs het totale project heeft begeleid en LIAG een hele goede architect was. Ik wil adviseurs die gedurende het hele proces mijn counterpart blijven en me op de hoogte houden van ontwikkelingen en belangrijke keuzen voorleggen. Ik wil zelf kwalitatieve afwegingen kunnen maken wanneer dat nodig is.

“Jan knikt: “Je zoekt de grenzen op, samen met de opdrachtgever, om het maximale te realiseren voor elke euro die je hebt. Martin vult aan: “De aannemer was het ook niet gewend dat ik regelmatig op de bouwplaats te vinden was, maar dat zorgt er wel voor dat hij sneller zelf met suggesties komt hoe het anders en beter kan. De opdracht aan ICSadviseurs en de architect LIAG was om met een goed plan voor het onderwijs te komen. Het programma van eisen van ICSadviseurs werd met de input van LIAG steeds verder verscherpt.” Carina vult aan: “Je werkt op een logische manier vanuit de onderwijskundige visie naar het ontwerp, de indeling van het gebouw en daarna de inrichting. Iedereen bleef daardoor in

*“Je zoekt de grenzen
op om het maximale
te realiseren voor elke
euro die je hebt”*

elke fase betrokken.” Martin: “Ik heb wel tegen de medewerkers gezegd dat de fase van inspraak na het definitief ontwerp voorbij was. Dan moet de school er in feite al staan.” Carina: “Daardoor werd het ook een snel en transparant proces; iedereen wist waar hij aan toe was.” Jan: “Bijzonder aan dit traject is namelijk dat het ontwerp uitwerken tot een DO+ in een half jaar is gerealiseerd! We hebben het wel over ca 11.000 m2 BVO onderwijs en 2.000 m2 sporthal. De korte lijnen met de opdrachtgever zijn daarbij onmisbaar naast een goed op elkaar ingespeeld ontwerpteam. De sleutel tot succes.”

Samen sterk als Frits Philips

Ria: “Bij de ontwikkeling van het integraal huisvestingsplan werd duidelijk dat financiering eenvoudiger werd wanneer er één school zou verdwijnen. In overleg met OMO werd besloten het Lyceum Bis-

schop Bekkers (havo-vwo) en het Christiaan Huygens College locatie Broodberglaan (mavo-havo) samen te voegen tot het Frits Philips lyceum-mavo.” Jan: “Er was ook sprake van een zwaar verouderde huisvesting en de oorspronkelijke vestiging van Christiaan Huygens zat ingeklemd in een woonwijk met overlast voor de bewoners. Het gebouw van het Lyceum Bisschop Bekkers stond al veertig jaar op dit terrein. Na de fusie ontstond direct de optie voor nieuwbouw op deze plek, waar ook een sporthal stond en die perfect in het voedingsgebied ligt en goed bereikbaar is vanuit de uitvalswegen.” Martin: “Met de combinatie van een school en een sporthal met veel groen eromheen kun je een totaalpakket bieden. Waar vind je een grote school van 1.580 leerlingen in een binnenstedelijk gebied op zo’n locatie? Let wel; je praat over het grootste gebouw in Eindhoven-Noord; het staat hier vijftig jaar mooi of lelijk te zijn.”

Duurzaam naar de toekomst

Carina: "Wij zijn als architect tijdens een Europese Aanbesteding geselecteerd. De school was nog niet ontworpen en we mochten onze visie presenteren, waarbij we op kleinschaligheid en het ontwikkelen van de talenten van de leerlingen hebben ingezet. Het klikte en daarna zijn we vanaf scratch weer begonnen." Martin vult aan: "Vergeet duurzaamheid niet; dat betekent verantwoord omgaan met grondstoffen en materialen en het herstellen en afvoeren ervan. Beton is bijvoorbeeld duurzaam, op de materialen van hout zit geen verf, het wassen van glas is goedkoper dan muren regelmatig sausen en het gebouw heeft een duurzaam gekoeld klimaat. Philips heeft overal led-licht gesponsord en dat scheelt ook enorm." Jan knikt: "Hier is alleen toegepast

wat je tijdens het gebruik kunt terug verdienen. Het is een gebouw met een lage EPC-waarde." Carina: "Het is een zeer compact gebouw geworden, ook doordat wij het schoolgebouw tegen de bestaande sporthal hebben gebouwd, wat veel geveleppervlakte heeft bespaard. Ondanks dat het een diep en compact gebouw is voelt het licht en ruim aan en je hebt overal veel daglicht en uitzicht. Duurzaam is ook dat we de bestaande sporthal hebben getransformeerd." Martin: "De sporthal was een ruimte zonder daglicht en een slechte luchtbehandeling. Nu is het een lichte ruimte, met een prettig klimaat geworden en met een prachtige kantine die de gemeente ook aan derden kan verhuren. En we hadden geen kosten van tijdelijke huisvesting. Dat is ook duurzaam."

Kijk om je heen

Carina: “Het is vooral ook een functioneel gebouw met een groot atrium, waardoor veel licht naar binnen valt dat zich doorzet naar de onderwijs- en talentruimten. De vides op de tweede verdieping gaan tot de grond door en elk studiegebied heeft een vide met daklicht. Overal zijn akoestische maatregelen integraal opgenomen in de karakteristieke afwerking van plafonds en wanden met onder andere de houten latjes. Ria: “We wilden laten zien waar je mee bezig bent en tegelijkertijd geborgenheid bieden. De verschillende talentrichtingen zijn zichtbaar in het gebouw, zoals ondernemerschap, sport en brainport. We zitten natuurlijk wel in Eindhoven.” Carina vult aan: “De onderbouw zit boven omdat het daar rustig is en de jongere leerlingen van daaruit langzaam de school kunnen ontdekken. Ook de entree hebben we kleinschalig gehouden, waarbij je niet direct in de aula terecht komt. Je kunt via de aula naar boven maar ook via het trappenhuis. Op elke verdieping hebben we vier hoeken met studiegebieden en lokalen waardoor het in kleinere units onderverdeeld is.” Martin: “Kijk even om je heen; je kijkt overal dwars door het gebouw heen. Vanuit deze vergaderzaal kijk je in de mediatheek, twee lokalen en je ziet de bomen. En ondanks die transparantie en de vele open ruimten is het een rustige school.”

Kleur in beweging

Bijzonder is ook het kleur- en materiaalgebruik. Aan de binnenkant vind je de kleuren groen, blauw en geel en op de verschillende verdiepingen aangevuld met natuurlijke materialen als hout en beton die het gebouw een fijne en warme uitstraling geven. Carina: “Licht uit zich in beweging en is dynamisch. Dat hebben we uitgewerkt in de gevel en de binnenkant van de school. We wilden iets ontwerpen wat dynamisch is en van verschillende kanten verandert. Het gevelbeeld beweegt met je mee als je rondom het gebouw loopt

***“We wilden laten zien
waar je mee bezig
bent en tegelijkertijd
geborgenheid bieden”***

en verschiet van wit naar kleur. Door de lichtinval 's avonds veranderen de kleuren weer, waardoor een extra dimensie ontstaat. De uitstraling is zeker een visitekaartje voor de school.” Martin ten slotte: “Het is vooral een transparant gebouw geworden dat werkt: brugklassers zien oudere leerlingen in witte jassen met brillen en leerlingen die met werkstukken kunstzinnige vorming bezig zijn. Dat prikkelt de nieuwsgierigheid en daar wil je bij horen.”

PROJECTINFORMATIE | Opdracht Nieuwbouw Frits Philips

lyceum-mavo en renovatie sporthal, herinrichting terrein |

Opdrachtgever Stichting Eindhovenens Christelijk Voortgezet Onderwijs

| **PvE/projectbegeleiding** ICSadviseurs | **Architect** LIAG architecten &

bouwadviseurs | **Aannemer** Wijnen Bouw Someren | **Oplevering** 15 juni

2017 | **Stichtingskosten** € 18,2 mio inclusief btw | **Bvo** 11.000 m² onderwijs

en 2.000 m² sporthal

*Christelijk Lyceum Delft verbindt
binnen met buiten*

Ruimte en licht in industrieel ogend gebouw

Door binnen met buiten te verbinden ontstaat onderwijs dat uitdagend is voor de leerling. Mede door die visie groeide het Christelijk Lyceum Delft en moest uitbreiden. De gedeeltelijke nieuwbouw past bij de ambitie van de school. De onderwijsfocus op techniek en projecten wordt weerspiegeld in de industriële architectuur.

De nieuwbouw aan het Molenhuispad in Delft is gekoppeld aan het bestaande deel uit de jaren '80, waardoor meer volume is gecreëerd.

Dat was ook nodig vertelt directeur Simon Belder: “We gebruikten al vier jaar een dislocatie en daarnaast ruimte in een bedrijfsgebouw naast de school, omdat we de afgelopen jaren van 1.200 naar 1.700 leerlingen zijn gegroeid. Vanuit onze missie willen we de binnenwereld van de school met de maatschappij verbinden: motivatie voor het leren krijg je door een contextrijke leeromgeving te creëren.

Vakoverstijgende interdisciplinaire benadering

Wij bieden een mix van degelijk en innovatief en het innovatieve zit in het vakoverstijgende. Een groot deel van ons onderwijs is traditioneel klassikaal; maar we hebben elk jaar ook een paar projectweken. Zo hebben we ook een vakoverstijgende interdisciplinaire benadering. Daar speelt ons nieuwe technasium ook een belangrijke rol in.” We zijn voortdurend op zoek naar opdrachtgevers, gemeenten en bedrijven met een praktische vraag, waarvoor een oplossing nodig is. Bijvoorbeeld een onderzoek naar het soort virussen op de mobiele telefoons van leerlingen in opdracht van het Erasmus Medisch Centrum. Of een onderzoek naar het verduurzamen van materiaalgebruik van een tandarts, waarbij een groep tandartsen onze leerlingen om advies vroeg.

Verkeersdruk afgenomen

Locatiemanager Dennis Geurts: “Deze school ligt in een jaren '80 wijk, met sociale woningbouw en kleine intieme hofjes. Tot 1950 lag hier een wapendepot dat in de tweede wereldoorlog door de Engelsen is gebombardeerd. Het gebied wordt begrensd door de loodsen van de sociale werkplaats, waarvan nu een

“Vanuit onze missie willen we de binnenwereld van de school met de maatschappij verbinden”

deel gesloopt is. Op dat deel is nu het buitenterrein van de school gesitueerd, met een parkeerterrein, ruimte voor het stallen van fietsen en een verblijfsfunctie. Met die ingrepen is de verkeersdruk in deze kleine wijk flink afgenomen, want veel leerlingen komen hier uit de stad en omliggende gemeenten met de fiets. We hebben de wijk dan ook flink betrokken in onze plannen voor de nieuwbouw.”

Basis ontwerp

Flip van Hoven is directeur van het bestuursbureau SCO Delft: “De gemeente verstrekke ons een taakstellend budget voor uitbreiding door middel van nieuwbouw en wij waren bouwheer. Mijn taak was vanuit de stuurgroep dat kader te bewaken en tegelijkertijd op kwaliteit te sturen. We wilden vooral een functioneel gebouw, dat past bij ons onderwijs. Het bestaande

gebouw was al in de jaren '80 en '90 uitgebreid en dus te klein geworden. We hebben lang gedacht over de vorm van de uitbreiding, omdat het bestaande gebouw betrokken moest worden bij de uitbreiding. Moest het een apart deel worden dat los stond van het bestaande deel? Uiteindelijk hebben we voor een aanbouw aan het bestaande gebouw gekozen, waarbij de architect moest reageren op de bestaande vormen-taal. In de eerste ronde zijn we samen met de architect bij andere scholen gaan kijken, om op die wijze onze visie verder aan te scherpen." Dennis: "De architect wilde het ontwerp basic houden, waarbij vooral de

techniek van de materialen benadrukt werd, zoals glas, metselwerk, beton en staal. Hij laat de draagstructuur zien en heeft de ruwbouw niet weg-gewerkt. De school moet zich nog verder zetten, door bijvoorbeeld tegen de balustraden tafels te plaatsen en daarmee de gangen meer te betrekken bij het onderwijs. Bijzonder is het atrium met de gelaagde trappen; dat is het centrale deel van de school en biedt de mogelijkheid een auditorium te creëren. Het is een fors gebouw met veel natuurlijk daglicht. Wat we leerden van de dislocatie was dat een klein gebouw voor de leerling herkenbaar is en

een thuisbasis biedt. Daarom hebben we de onderbouw zoveel mogelijk in de nieuwbouw gezet en de bovenbouw in het bestaande deel.”

Het proces

ICSadviseurs is geselecteerd om het proces te managen. Bram van der Kleij licht toe: “Het bouwproces hebben we traditioneel ingericht, waarbij we het project op basis van een uitgewerkt bestek hebben aanbesteed. Die vorm paste prima bij deze opgave, waarbij de stuurgroep de regie op het proces hield. Spannend was of het haalbaar was om de nieuwbouw goed te integreren met de oudbouw. De nieuwbouw is zeer open en transparant ontworpen, onder meer

door de slimme integratie van een valdeur, waarmee je doorkijk naar de verschillende verdiepingen van het nieuwe volume hebt.” Simon ten slotte: “De financiële kaders waren bepalend en onder andere daarvoor hadden we ICSadviseurs nodig. We zijn er financieel goed uitgesprongen omdat het gunstig aanbesteed is. De samenwerking tussen alle partijen was goed en de aannemer deed er alles aan om het ontwerp goed uit te werken. We hebben veel aandacht besteed aan de communicatie op allerlei niveaus en dat is mede bepalend geweest voor het succes. Er waren geen verborgen agenda's en daar moet ik ook de gemeente een compliment geven. Ze hebben altijd meegedacht, ook al lag het bouwheerschap bij ons.”

“Wat we leerden van de dislocatie was dat een klein gebouw voor de leerling herkenbaar is en een thuisbasis biedt”

PROJECTINFORMATIE | Project Uitbreiding Christelijk Lyceum
Delft | Opdrachtgever SCO Delft e.o. | Adviseur ICSadviseurs | Architect
Geurst en Schulze | Aannemer Blanksma Bouw | BVO 3500 m² bvo |
Stichtingskosten € 5.075.000,- | Ingebruikname Schooljaar 2016-2017

Foto's Heutink Interieur

*Transformatie kantine meesterzet
renovatie Het Noordik*

een plek waar je nieuwe vrienden maakt

De eerste fase van de renovatie van het Noordik is achter de rug. De kern is een slim ontwerp in een door de tijd chaotisch georganiseerd gebouw. De architect heeft de oorspronkelijke structuur weer teruggebracht, in nauwe samenwerking met de locatieleiding en begeleid door ICSadviseurs. Beleving staat centraal in een leeromgeving die maatwerk mogelijk maakt.

Locatiedirecteur Gert ten Hove over oorsprong en aanleiding: “CSG Het Noordik aan de Noordikslaan in Almelo bestaat ruim tien jaar in de huidige bestuurlijke vorm met vier vestigingen, waarvan deze met ruim 1.600 leerlingen de grootste is. Deze locatie stamt uit de jaren 60 en kent een klassieke structuur met gangen en lokalen over drie verdiepingen. In de loop van de tijd is er van alles aan geknutseld, zodat de oorspronkelijke opzet vertroebeld is geraakt. In 2016 hebben we na jaren voorbereiding besloten om dit pand te renoveren, om het onderwijs beter te kunnen faciliteren. We zijn teamgericht georganiseerd en de basis blijft klassikaal met ruimte voor eigen ontwikkeling. Leren vindt klassikaal plaats,

maar ook in kleinere groepen of individueel. Deze tijd kent ander onderwijs dan 50 jaar geleden, een gebouw moet daar in mee. In onze ontwikkeling zijn vier thema's leidend: modern onderwijs, inspelen op digitalisering, maatwerk voor leerlingen door het werken in verschillende vormen mogelijk te maken en een gebouw dat die ontwikkeling kan ondersteunen.”

Vriendschappen

Rop Krist is als ICSadviseur betrokken bij Het Noordik: “Toen we de vraag kregen hebben we wel even naar het gebouw gekeken. Het is immers al ruim 50 jaar oud en was functioneel verouderd. Dus nieuwbouw was ook een optie, maar in overleg met

de opdrachtgever en de architect is voor renovatie gekozen.” Tjerk Boom is architect van SeARCH: “Onze directeur Bjarne Mastenbroek is speciaal voor dit project gevraagd omdat hij oud-leerling van het CLA (het huidige Noordik) is. Hij vindt de oorspronkelijke opzet, met veel licht en een ontsluiting door een centrale aula nog steeds prachtig en wilde die oude kwaliteit met toevoeging van nieuwe elementen terugbrengen. Bjarne had een vaste plek in de kantine van het schoolgebouw waar hij met zijn vrienden in de pauzes rondhing. Volgens hem is een school een plek waar je vriendschappen sluit en waar je je thuis voelt. Een schoolgebouw moet de leerling passen, het is een plek die hij koestert.”

Renovatie niet geregeld

Gert knikt: “Het lastige is dat renovatie niet in de wet geregeld is. Ondanks goed overleg met de gemeente

*“Een school is
een plek waar
je vriendschappen
sluit en waar je
je thuis voelt”*

gaven zij aan dat renovatie onze verantwoordelijkheid was. En toen kwam de architect met een integraal ontwerp.” Tjerk knikt: “Om bij de oorspronkelijke kwaliteit uit te komen moet je integraal denken door middel van een wenkend perspectief, anders blijf je pappen en nathouden. Je moet dus een eindplan bedenken, om dit vervolgens weer in fasen af te pellen. In het NAI hebben we gezocht naar de historie van het gebouw, dat als een voorbeeld van modernistische architectuur bekend stond, met een prachtig gearticuleerde aula, met veel lichtinval. We wilden dan ook de gevels strippen en in oorspronkelijke staat terugbrengen, maar dan wel energetischer. Daarnaast waren de in- en doorgangen niet logisch gelegd en wilden we de kantine in de voormalige fietsenkelder anders articuleren.” Rop lacht: “En daar lag het belang van onze rol als projectmanager, met ook een verantwoordelijkheid voor de budgetbewaking.

De school had € 1.8 miljoen beschikbaar en dat was onvoldoende om het plan van SeARCH te realiseren. Omdat er geen goed onderbouwd huisvestingsplan lag, hebben wij eerst een functioneel programma van eisen opgesteld waarbij we functies hebben herschikt. Daarbij hebben we drie speerpunten benoemd; het binnenkomen en kantine, onderwijskundige vernieuwing via het OLC aan de aula en de collegezaal. In feite hebben we nu de eerste fase uitgevoerd, die uiteindelijk € 2,4 miljoen heeft gekost, inclusief de vervanging van meubilair en met heel veel samenwerking met lokale leveranciers. De school heeft zich uitgerekt in creativiteit om vanuit heel veel kanten geld in te zamelen.”

Kantine als meesterzet

Tjerk knikt: “Daardoor hebben we in het ontwerpteam enorm nagedacht wat nu prioriteit had en wat we uit

konden stellen. Veel energie is in de transformatie van de kantine gaan zitten en dat is dan ook de belangrijkste interventie geweest, omdat dat een compleet andere beleving van het gebouw heeft opgeleverd. Het was een grote lage ruimte met bijna geen daglichttoetreding. We hebben een nieuwe entree gemaakt, met naast een aantrekkelijke receptie een podiumtrap die ook dient als entree naar het aulagebied. De kantine is nu veel lichter met een groot dakraam en geel als een verbindende basiskleur. Die kleur komt ook terug in de mooie collegezaal die visueel ook weer verbonden is met de aula. Evenals de nieuwe lichte docentenkamer die door middel van een groot raam verbonden is aan de kantine. Als je praat over beleving dan is het

*“Om bij de
oorspronkelijke
kwaliteit uit te komen
moet je integraal
denken door middel
van een wenkend
perspectief”*

kantinegebied totaal getransformeerd tot een fijne plek waar leerlingen kunnen verblijven. Een absolute winst zijn ook de kluisjes, die in de wanden zijn verwerkt. Het meedenken en creatief inrichten van een specialist als Heutink heeft ons erg geholpen.”

Hart en aderen

Gert knikt: “In feite hebben we op de plattegrond een groot kruis gezet met in het midden het hart; de aorta van waaruit het leven ontstaat en de aderen gevoed worden. Alle onderdelen zijn nu veel logischer verbonden. De collegezaal maakt het docenten bijvoorbeeld mogelijk om maar één keer dezelfde les aan drie klassen te geven en de rest van de tijd zinvol te besteden aan begeleiding op maat. De kantine is net zo’n verhaal; we noemen het kantine, maar dat begrip stamt uit de industriële tijd, waar je een plek nodig had om je brood op te eten. Nu zie je dat het leren overal gebeurt, dus je moet ruimten hebben waar je leert, maar ook kunt recreëren en ruimten waarin de nadruk op recreëren ligt, maar waar je ook kunt leren. De tijd van statische ruimten bestaat niet meer. In ons OLC hebben we ook gebieden geaccentueerd waarin concentratie belangrijk is en plekken waarin werkruimte toegestaan is. Het gebouw moet faciliteren maar is nooit doorslaggevend, het gaat om de mensen die elkaar ontmoeten. Dat is hier goed gelukt.”

PROJECTINFORMATIE | Project Eerste fase renovatie Het Noordik
Almelo | **Opdrachtgever** CSG Het Noordik | **Architect** SeARCH |
PvE en projectmanagement ICSadviseurs | **Aannemer** Hegeman |
Installatietechniek De Groot installatietechniek | **Installatieadvies**
Technion | **Inrichting** Heutink | **BVO** 3.000 m² sloop en renovatie |
Stichtingskosten € 2,3 mio | **Oplevering** september 2016

Metis Montessori klaar voor de toekomst

Liefdevol gerenoveerd en uitdagend uitgebreid

Aan de Mauritskade in Amsterdam staat het imposante gebouw van het Metis Montessori Lyceum. Het gebouw is met liefde en respect gerenoveerd en voor een aanvullend deel staat er een strakke en transparante nieuwbouw in een prachtige symbiose met het historische pand uit de neorenaissance. De vergelijking met kasteel Zweinstein van Harry Potter dringt zich op.

Dat komt door de vormen, de hoogte van het gebouw en het intieme binnenplein, waar een reusachtige platoon de dienst uitmaakt. Algemeen directeur Hüseyin Asma is dan ook apetrots op zijn gebouw: “Sinds 2008 is het Metis op deze plek gevestigd, na een samenwerking tussen twee besturen onder de Montessori Scholengemeenschap Amsterdam (MSA). We wilden een school voor alle Amsterdammers zijn waar het montessorionderwijs 2.0 van de 21e eeuw wordt gegeven. Ook wilden we de tweedeling in de stad doorbreken tussen overwegend witte en zwarte scholen. Dat is gelukt; er zitten nu 940 havo en vwo-leerlingen op school die de diversiteit in de stad weerspiegelen. Onze speerpunten zijn

René van der Willigen (l) en Hüseyin Asma

*Onze speerpunten zijn
vernieuwend onderwijs,
wereldburgerschap,
leren samenleven en
innovatief leren in een
moderne leeromgeving”*

vernieuwend onderwijs, wereldburgerschap, leren samenleven en innovatief leren in een moderne leeromgeving. Na al die jaren en verschillende bewoners voldeed het niet meer aan de huidige eisen van het onderwijs. We zijn begonnen met het renoveren van het pand met respect voor het bijzondere karakter. Maar het was een donker en naar binnen gericht gebouw; we wilden meer licht en ruimte en vanuit het onderwijs meer leerpleinen en vooral de mogelijkheid om verbindingen te maken. Onze docentenkamer heeft bijvoorbeeld geen muur en op onze open leerpleinen werken leerlingen en docenten samen. Ik heb twee linkerhanden, maar na acht verhuizingen en een flink aantal verbouwingen kan ik zo een bouwbedrijf beginnen. Ik ben er trots op dat we in tien jaar tijd dit project hebben mogen doen.”

Complexe locatie

Projectmanager René van der Willigen van BOAadvies knikt: “Het bestuur wilde een school op één locatie. Het project bestond daarom uit twee fasen; de renovatie van het bestaande pand met zijn rijke ornamenten in combinatie met een uitbreiding; nadat de renovatie was afgesloten begonnen we gelijk met de nieuwbouw. Zo’n renovatie vereist vakmanschap en creativiteit. Dat vraagt extra inzet van de bouwbegeleiding en de architect. Het is een complexe binnenstedelijke locatie waarbij de gemeentelijke plannen rond de uitbreiding van het Oosterpark de plannen voor Metis raakten. De voet van het gebouw ligt in de nieuwe vorm van het Oosterpark, waarbij de school een deel

van de eigen grond beschikbaar heeft gesteld voor de invulling van het park.” Hüseyin: “We willen ook een school voor de stad zijn, met buitenfaciliteiten zoals een schoolplein, dat na schooltijd als skatebaan wordt gebruikt. Naast het gebouw komt ons sportterrein, dat ook een openbaar karakter krijgt.” René: “Atelier PRO moest het ontwerp afstemmen op de gemeentelijke plannen. We hebben enorm gepuzzeld over de koppeling, waarbij de oude dienstwoning ook een rol speelde, die prachtig in de strakke nieuwbouw is ingepast. Opvallend is de speelsheid in de maatvoering, waarbij het nieuwe deel een stevige en stoere uitstraling heeft en door de grote raampartijen tegelijkertijd transparant is. De nieuwe entree, waar vroeger een

oud gymlokaal lag, is nu de connector tussen de beide gebouwen, waarbij de officiële ingang aan de kant van het Oosterpark ligt. De entree van de fietsenkelder ligt daar ook. De zwarte kleurstelling en het High Tech karakter accentueren de stoerheid van de nieuwbouw en geeft het monumentale karakter van de bestaande bouw extra cachet.”

Restanten begraafplaats

René kijkt terug: “Het was een ingewikkeld proces, waarbij we met veel belangen te maken hadden. Bovendien moet je een monumentaal pand met gevoel voor detail kunnen renoveren en tegelijkertijd een complexe nieuwbouw begeleiden.” Hüseyin

“Ook wilden we de tweedeling in de stad doorbreken tussen overwegend witte en zwarte scholen”

knikt: “Als directeur heb je externe expertise en een sparringpartner nodig. Welke stappen en acties moet je ondernemen en wat is reëel. Onderweg moesten we bezuinigen; welke keuzen kun je dan maken, zonder dat het ten koste gaat van het onderwijs?” René: “Onderweg kwamen we ook zaken tegen die we eerst met monumentenzorg moesten afstemmen. Er zijn leermiddelen gevonden, die nu in het onderwijsmuseum in Dordrecht staan. Bij het onderkelderen van de nieuwbouw voor fietsen, stuitten we verder op restanten van de Oosterbegraafplaats die eind 19e eeuw hier lag. Dat hebben we samen met de gemeentelijke archeologische dienst opgepakt.” Hüseyin leidt ons ten slotte rond: “Je voelt overal dat het gebouw werkt. In het bestaande gebouw vind je de praktijkruimten techniek, natuur- en scheikunde en de ruimten voor de bovenbouw. In onze Coderklassen werken leerlingen met 3D-computergraphics en vraagstukken rond kunstmatige intelligentie. Daar ligt ook onze collegezaal. In de nieuwbouw vind je algemene ruimten en lokalen voor de onderbouw. Leerlingen kunnen overal leren en er is voldoende ruimte voor creativiteit en techniek.” Het gevoel voor innovatie en ontmoeting komt terug in de inrichting, waarbij Atelier PRO goed heeft meegedacht. Bijzonder zijn ook de grote afbeeldingen van wereldburgers aan de wand, die ook als akoestische platen werken. De mooiste hangt bij de entree: die van Maria Montessori.

PROJECTINFORMATIE | **Project** Deels renovatie en nieuwbouw

Metis Montessori Lyceum Amsterdam | **Opdrachtgever** MSA |

Adviseur/projectmanager BOAadvies | **Architect** Atelier Pro Architecten

| **Aannemer** Renovatie MVB bouw, Nieuwbouw KlaassenGroep |

Ingebruikname Mei 2018 | **BVO** Totaal ca. 8.000 m²

Foto's Esther Pasman

Brand verwoest deel Fons Vitae Lyceum

Van pleisters plakken naar mooi vergezicht

Woensdag 21 juni 2017 ging om half drie 's middags het brandalarm af. BHV-ers stonden binnen een minuut in de kamer van de rector David Asser; op de zolderverdieping van het Fons Vitae Lyceum was brand uitgebroken. Tegen drieën stonden alle leerlingen met omwonenden op straat en rond half tien 's avonds gaf de brandweer het sein brand meester. Een nachtmerrie voor elke gebruiker.

David vertelt: “In eerste instantie leek het vuur zich te beperken tot een compartiment, maar al snel werd duidelijk dat het om een forse brand ging. De school werd volledig ontruimd en zelfs de leerlingen die in de gymzaal herexamen deden moesten het examen afbreken. Dit is een gebouw in de Amsterdamse stijl uit 1924, met 1.031 havo en vwo-kinderen in Amsterdam-Zuid in een binnenstedelijk gebied. Zo’n brand grijpt er fors in en in eerste instantie word je geleefd. Firma Ruitenheer gaat als eerste beredderen, de Raad van Toezicht stond al snel op de stoep, de eerste verzekerings-experts kwamen langs en de gemeente meldde zich. Je bent die eerste uren zoekende en ik heb vooral de regie op de communicatie gepakt. We hebben gelijk alle ouders het bericht gestuurd dat iedereen veilig was en de dag daarop de school dicht zou zijn.”

Keuzes maken

David verder: “De dag erna kwam ik via ICSadviseurs bij René van der Willigen van BOAadvies terecht. Mijn hulpvraag was: help mij om structuur te brengen in dit woud aan financiële en huisvestingsbeslissingen. Er was zoveel; overleg met de gemeente, vervangende huisvesting, de verzekering en dan het hoofdgebouw zelf. En vooral; hoe kregen we het onderwijs weer op de rit. Al vrij snel ben je ook al bezig met het traject erna; wat is de omvang van de schade, hoe kom je hier weer terug. Voordeel was dat het vlak voor de zomervakantie was; onze zusterscholen stonden klaar om ons te helpen. Dat gaf ruimte om alles in de zomer goed te organiseren en daarna weer te starten.” René knikt: “Het belangrijkste was te zorgen dat de leerlingen weer les konden krijgen. Het eerste idee was om acht lokalen te gebruiken in de zijvleugel, maar ook daar waren de effecten van de brand zichtbaar; zo waren veel verlaagde plafonds naar beneden gekomen en was er overal waterschade. In de zomervakantie heeft de gemeente binnen een week

*“In plaats van ergens
weer een pleister
te plakken zijn alle
pleisters verwijderd
en doen we het in één
keer goed”*

een bouwvergunning geregeld, zodat De Meeuw op het terrein acht noodlokalen kon regelen. In afstemming met teamleider onderwijshuisvesting Dickie Gunning van de gemeente, hebben we naar tijdelijke huisvesting gekeken. De dagen na de brand reden we al met een busje van leerplicht rond om locaties te bekijken. De tweede week na de zomervakantie kon de school weer volledig operationeel starten, waarbij we de eerste week nog veel buitenactiviteiten hadden. De leerlingen hadden een plek in de bèta-, sport- en muziekruimten van het Fons Vitae, in het gebouw van het oude Stelle College aan de Meester Treublaan en in de noodlokalen. Op twee verschillende locaties, maar op een redelijke (fiets)afstand van elkaar.”

Verbeterslag

David: “Al vrij snel hadden we scherp dat dit gebouw in de zomer van 2019 weer beschikbaar moest zijn,

omdat de Treublaan maar tijdelijk beschikbaar was en het niet wenselijk is om deze situatie met verschillende locaties te lang te laten duren. Zowel de gemeente als de school gaven aan niet 1 op 1 terug te willen bouwen, maar het gebouw te moderniseren en te verduurzamen. Het is een gebouw uit 1924 met veel hokken en muurtjes en te kleine lokalen, waardoor er geen andere vorm dan klassikaal onderwijs mogelijk is. Er was een grote wens om de lokalen groter te maken en ruimten te maken die multifunctioneel inzetbaar zijn, voor individueel en groepswerk. Daarnaast was het gebouw letterlijk dichtgetimmerd met verlaagde plafonds en weinig lichtinval. Oorspronke-

lijk waren de gangen ruim met mooie bogen en glas in loodramen. We hebben vervolgens met Merel de Boer van ICSadviseurs een programma van eisen opgesteld. Merel is met de docenten en ondersteunende medewerkers aan de slag gegaan. Met dat programma is vervolgens de architectenselectie ingericht en heeft architect Kristinsson gewonnen.”

Verduurzaming

René verder: “Daarnaast hebben we ingestoken op duurzaamheid; de ambitie is om het gebouw gasloos te maken en dat betekent een goede isolatie in de spouwmuur, dak- en vloerisolatie, een goede

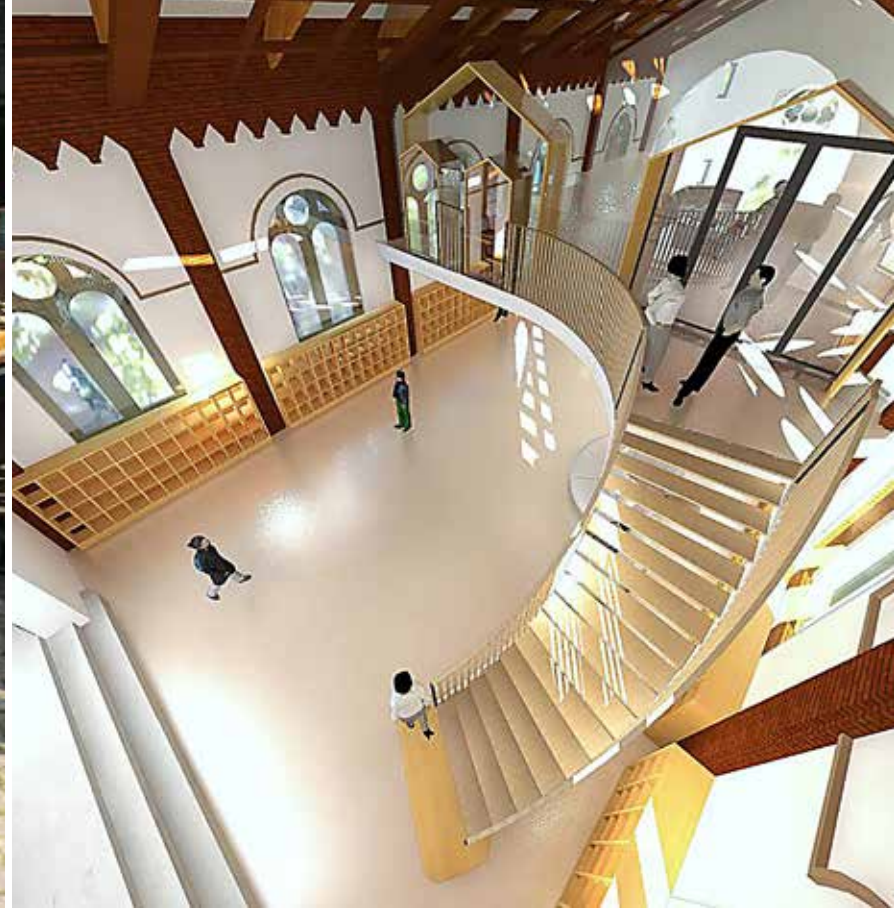
“In zo’n situatie heb je iemand nodig die overzicht houdt, met de partijen kan onderhandelen en voor continuïteit zorgt”

David Asser (I) en René van der Willigen

luchtbehandeling en een warmte win installatie. Er is al veel lichtinval in het gebouw, maar we willen de zolderverdieping aan de noordkant transparant maken door er een lichtstraat te realiseren. We proberen het oude gedeelte zichtbaar te houden en een deel van de houtconstructie terug te bouwen en met staal te omvatten zodat het dragend wordt. De oorspronkelijke boogvorm uit de kapel en de gangen was weggestopt door verlaagde plafonds en dichte branddeuren. Straks zie je weer hoe mooi de gangen met de bogen zijn en heb je mooie doorzichten. Daarnaast versterken we de relatie tussen gangen en lokalen door ook in de lokalen bogen en transparantie aan te brengen.” David over de rol van René: “In zo’n situatie heb je iemand nodig die het overzicht houdt, met de partijen kan onderhandelen en voor continuïteit zorgt. Die rol heeft René goed opgepakt en hij is en

blijft voorlopig onze spin in het web. Gek genoeg heb je straks een veel betere school dan voor de brand; in plaats van ergens weer een pleister te plakken zijn alle pleisters verwijderd en doen we het in één keer goed.”

PROJECTINFORMATIE | **Project** Vernieuwbouw/renovatie
Fons Vitae Lyceum | **Opdrachtgever** Stichting Fons Vitae | **Financier**
Gemeente Amsterdam | **Adviseur** BOAadvies (programma van eisen,
projectmanagement) | **Architect** Kristinsson BV Deventer | **Aannemer**
Salverda Bouw BV | **Ingebruikname** september 2019 (verwacht)

Foto's Willy van der Heijden en Deamer Media Design

*Carolus Borromeus College
beeldbepalend element in nieuwe wijk*

Solide onderwijsconcept in solide gebouw

De school is het eerste gebouw in de nieuwe wijk De Marke in Brandevoort te Helmond. Het 11.700 m² tellende complex bestaat uit twee vrij indeelbare onderwijsvleugels rond een centraal atrium en 4 sportzalen. De gevels zijn ontworpen in traditioneel metselwerk en sluit in maatvoering en materialisering aan op het stedenbouwkundig concept van de nieuwe wijk. Voor het schoolbestuur Ons Middelbaar Onderwijs (OMO) in alle opzichten een voorbeeldproject.

Pieter Hendrikse is een tevreden bestuurder van OMO: “Na de invoering van de lumpsum zijn we bezig geweest om de ruggengraat van onze organisatie te versterken in termen van planning en control. Dat staat als een huis. Nu zitten we in de fase dat we aandacht geven aan het eigen gezicht van scholen en het versterken van de eigen cultuur en de onderwijsconcepten. Daarbij mogen onze scholen zich apart profileren, maar stimuleren we dat ze van elkaar leren. Hans Schapenk is rector van de drie scholen in Helmond: “OMO is een vereniging en dat betekent dat verbinden heel belangrijk is. Intern functioneren wij als één grote scholengroep. Samen bepalen we wat we centraal beter kunnen organiseren. De secundaire processen zoals de arbeidsvoorwaarden en de inkoop zijn op centraal niveau georganiseerd. Verder is elke school zelfstandig en draagt een autonome verantwoordelijkheid. Het bestuur ondersteunt en legt verantwoording af aan de samenleving. Een goede OMO school is een school die zich krachtig profileert vanuit een eigen concept, zodat kinderen er graag komen en mensen er graag willen werken. En de school moet passen in de omgeving. Helmond is heel anders dan Roosendaal en dat maakt dat de onderwijskundige keuzen per school kunnen verschillen.”

Renovatie of nieuwbouw

“We hebben bewust voor nieuwbouw gekozen”, legt Hans Schapenk uit. “De drie bestaande locaties lagen ver van elkaar en waren functioneel echt verouderd. Eén locatie was te donker, een ander was eigenlijk uit de tijd; de ligging van het ‘oude’ Carolus - op een bedrijventerrein - was ook niet ideaal. Je moet je dan afvragen wat renoveren en uitbreiden op één van de bestaande locaties betekent. Maar de belangrijkste reden om nieuw te bouwen was de onderwijskundige; wil je drie locaties en onderwijssoorten verbinden dan was nieuwbouw de beste optie. Bovendien wilde de gemeente Helmond een school voor voortgezet onderwijs in de Vinex wijk Brandevoort en wilden

*“Conflicten zijn
meningsverschillen
die opgelost moeten
worden”*

wij hier ook graag zitten. Hemelsbreed zitten we nu op zes kilometer van twee van de drie oude locaties. We zien nu al dat de nieuwbouw nieuwe leerlingen trekt. De meeste kinderen komen uit Helmond en de buurtdorpen in de regio. Carolus profileert zich met talen, internationalisering en economie.”

Geslaagde doordecentralisatie

Pieter vult aan: “Ik wil graag benadrukken dat deze bouw een zeer geslaagd voorbeeld van doordecentralisatie is. Dat hebben we nu met twaalf gemeenten geregeld en in deze gemeente zie je dat de maatschappelijke en stedenbouwkundige vragen van de gemeente heel goed samen zijn opgepakt. Omdat wij de volledige verantwoordelijkheid dragen zijn we ook een goede partner voor de gemeente geweest. Bovendien kunnen wij veel expertise inbrengen die de gemeente niet heeft en andersom. Zo moest het een

warme school worden, die ook paste bij de uitstraling van de nieuwe wijk, waar veel architectonische diversiteit is toegepast. Zo hebben we afspraken gemaakt over de inpassing, de materialisering en de wijze waarop het plein en de fietsenstalling aansluiten op het openbare gebied. De mooiste scholen van het oostelijke halfmond komen misschien wel in Helmond en deze school is een landmark binnen Brandevoort. De architectuur van dit gebouw doet bijvoorbeeld denken aan die van de Amsterdamse school.”

Herkenbare plek

Willy van der Heijden heeft het project vanuit de gebruikers gecoördineerd: “We zijn onder leiding van ICSadviseurs gestart met gesprekken met elke sector. Dat heeft een vlekkenplan opgeleverd dat een goede basis vormde. Wat vooral uit de gesprekken kwam was dat elke sector een herkenbare eigen plek in het

gebouw wilde. Dat heeft geresulteerd in twee vleugels: voor het mavo-deel en voor het havo/vwo deel. Elke vleugel heeft eigen accenten in de materialisering. Daarbij zijn op de begane grond de algemene ruimten gelegd en op de verdiepingen de lokalen, met tussen de vleugels studiehuisen, teamkamers voor de secties, de personeelsruimte en de mediatheek. De twee vleugels komen samen in het centrale atrium, waar we erg trots op zijn. Aan de achterzijde bevinden zich de vier sportzalen, die bewust niet tot een sporthal kunnen worden vergroot.” Pieter: “Voorop staat dat we goede scholen voor onze leerlingen bouwen, maar het meest intrigerende thema in 2014 is de positie van de docent. Die docent staat bij ons namelijk centraal in het leerproces, als onderdeel van zijn of

haar sectie”. Hans vult aan: “De beide afdelingen gaven unaniem aan dat ze vanuit het lokaal wilden werken en niet vanuit open leerpleinen. We hebben vervolgens samen gezocht naar een goede mix tussen vernieuwend onderwijs en meer traditionele werkvormen. Als je over onderwijsvernieuwing praat, kun je zeggen dat dat een stap terug is, maar ik noem het liever een ontwikkeling. Natuurlijk zijn de mogelijkheden op het gebied van gepersonaliseerd leren sterk toegenomen, maar ICT is niet leidend geweest in het denken over dit gebouw. Er zijn voldoende aansluitpunten in de open leercentra tussen de vleugels, in de mediatheek en elk lokaal heeft een smartboard, maar we zijn nadrukkelijk geen iPad school. Dat heeft alles te maken met de visie op het leerproces en hoe kennis en informatie worden overgedragen. De leerling heeft baat bij een heldere structuur. We ontwikkelen wel, maar op basis van een goede haalbaarheidsvisie. In

die zin is Carolus wel de meest degelijke school van onze drie scholen in Helmond.”

Visie op duurzaamheid

“We hebben allereerst gekozen voor duurzame materialen en een kleurstelling en inrichting die bij de school past. Daarnaast hebben we WKO, gebalanceerde ventilatie en CO2 sturing. De ramen kunnen, maar hoeven niet open. Het is belangrijk om vanuit de bril van de leerling naar het gebouw te kijken. Hoe gaan ze er mee om? Dat heeft ook meegespeeld in bijvoorbeeld de wandafwerking en de kleurstelling in de gangen. De architect heeft daar heel goed in meegedacht. Natuurlijk hebben we gekeken naar aspecten als schoonmaak en onderhoud. We hebben geen prestatieafspraken met partijen gemaakt, maar vooral op de relatie gestuurd. Vanaf dag 1 volgen we hoe de mensen het gebouw beleven en waar onze leerpunten zitten. Dat doen we in nauwe samenspraak met onze partners. Voor hen is het gebouw ook een visitekaartje.” Pieter vult aan: “Er zijn momenteel ongeveer 45 projecten in uitvoering binnen OMO. Alles wat hier bedacht wordt en goed werkt wordt meegenomen in andere projecten. We willen immers verbinden en van elkaar leren.”

Voordelen aanbesteding

Pieter: “Dit project verdient een schoonheidsprijs. De goede samenwerking en de communicatie verliepen goed en we zijn binnen het budget uitgekomen. OMO hanteert meerdere varianten voor het aanbesteden van projecten en het is aan de school om de meest geëigende vorm te kiezen. Hier is gekozen voor traditioneel aanbesteden, maar gedurende alle fasen van het proces konden de gebruikers maximaal invloed uitoefenen. In goede harmonie hebben we gezocht naar het maximale resultaat binnen het budget.” Hans knikt: “We hebben in het bouwproces geen conflicten gehad, want dat zijn meningsverschillen die opgelost kunnen worden. Het menselijk element in

*“Wil je drie locaties
en onderwijssoorten
verbinden dan
was nieuwbouw de
beste optie”*

het bouwproces wordt vaak vergeten, maar is enorm belangrijk. Vanaf de start is het een proces geweest waarbij iedereen trots was op zijn eigen inbreng. We begonnen met samen eten en zijn naar een wedstrijd van FC-Twente geweest.” Pieter kijkt Hans lachend aan: “Dat had je nou niet moeten zeggen.”

PROJECTINFORMATIE | Project Nieuwbouw Carolus Borromeus

College | **Invoering** School voor mavo/havo/vwo/gymnasium | **Opdrachtgever**

Ons Middelbaar Onderwijs (OMO) | **BVO** 11.700 m² (inclusief vier gymzalen)

| **Projectmanagement** ICSadviseurs | **Directievoering en toezicht**

ICSworksite management | **Architect** RoosRosArchitecten | **Constructeur** Van

Boxsel Engineering | **Aannemer** Bouwbedrijf v.d. Ven uit Veghel | **Aannemer**

terrein Aannemingsbedrijf G. van den Berk BV | **Raadgevend ingenieur** De

Blaay-Van den Bogaard Raadgevende Ingenieurs | **Installaties** Oostendorp

installatietechniek / Nikkelen Electrotechniek

Colofon

*Het boekje Vormen van Leren; projecten uit het
voorgezet onderwijs: AVO en VWO bevat een compilatie
van artikelen die eerder in Schooldomein zijn
verschenen.*

*Het boekje is in opdracht van ICSadviseurs
samengesteld en uitgegeven.*

*Redactie: Sibö Arbeek, Brenda Breems, Paul Voogsgerd
Grafische Productie: Drukkerij Ten Brink, Meppel
Projectbegeleiding: Communicabel, Veenendaal
Vormgeving: FIZZ Digital Agency – fizz.nl*

Copyright 2020 ICSadviseurs

ADVISEURS

ICSadviseurs werkt al ruim 60 jaar samen met opdrachtgevers en gebruikers aan de perfecte leef-, leer- en werkomgeving vanaf de visie tot en met de realisatiefase van projecten.

Wij leveren een creatief, op draagvlak gericht proces, met als resultaat een toekomstgerichte voorziening voor alle gebruikers. Strak geleid en resultaatgericht.

Wij ontzorgen, adviseren en ondersteunen vanuit de kaders die we samen bepalen. Ambities en oplossingsrichtingen verbeelden wij op heldere wijze, zodat alle betrokkenen de consequenties van keuzen en voorkeuren begrijpen en naar hun eigen situatie kunnen vertalen.

Website: icsadviseurs.nl

ADVIES

BOAadvies neemt als bouwmanager alle zorg uit handen bij bijvoorbeeld de nieuwbouw of renovatie van uw huisvesting; bij het verbeteren van het binnenklimaat of bij vragen rond beheer en onderhoud.

BOAadvies onderzoekt en vertaalt uw onderwijsvisie en de gebruikerswensen naar technische mogelijkheden.

Voor schoolbesturen, zorg- of welzijnsinstellingen verzorgen wij bijvoorbeeld de inkoopondersteuning, doorlopen wij alle contracten of adviseren wij over medegebruik & verhuur. Door onze ruime ervaring op dit gebied kunnen wij de beste kwaliteit voor de juiste prijs voor u bewerkstelligen, waardoor uw facilitaire organisatie beter presteert.

Website: boa-advies.nl

Vestiging Amsterdam
Zekeringstraat 46
Postbus 59112
1040 KC Amsterdam

Vestiging Rotterdam
Van Nelleweg 1
Unit 2.3
3044 BC Rotterdam

Vestiging Eindhoven
Klokgebouw 263
6e verdieping
5617 AB Eindhoven

Vestiging Zwolle
Burg. Drijbersingel 25R
Postbus 652
8000 AR Zwolle